

DARNAUS KULTŪRINIO TURIZMO MARŠRUTO, ĮTRAUKIANT DVARŲ PAVELDĄ, KŪRIMO GALIMYBĖS ZARASŲ RAJONE

Natalija Sapožnikova, Ramutė Narkūnienė

*Utenos kolegija, Verslo ir technologijų fakultetas
Maironio g. 18, Utena*

Anotacija

Straipsnyje autorė analizuoja darnaus kultūrinio turizmo maršruto, įtraukiant dvarų paveldą, kūrimo galimybes Zarasų rajone. Tyrimo tikslas – išanalizuoti darnaus kultūrinio turizmo maršruto, įtraukiant dvarų paveldą, kūrimo galimybes Zarasų rajone. Tyrimo uždaviniai – atlikti turizmo, darniojo kultūrinio turizmo ir dvaro sampratų analizę bei sukurti darnaus kultūrinio turizmo maršrutą, įtraukiant dvarų paveldą Zarasų rajone. Straipsnyje apžvelgiamos įvairių mokslininkų ir tyrėjų išskirtos turizmo ir darnaus kultūrinio turizmo sampratos, pristatomi Zarasų rajono darnaus kultūrinio turizmo objektai bei naujai parengtas darnaus kultūrinio turizmo maršrutas, įtraukiant dvarų paveldą Zarasų rajone.

Raktiniai žodžiai: turizmas, darnus kultūrinis turizmas, maršrutas, dvaras, Zarasų rajonas.

Įvadas

Darnusis kultūrinis turizmas susiformavo kaip atsakas į tradicinio masinio turizmo sukeltus neigiamus poveikius aplinkai, kultūriniam paveldui ir vietiniams gyventojams. Šis naujas turizmo tipas orientuojasi į darnų ir atsakingą kultūrinį pažinimą, siekiant išsaugoti kultūrinius išteklius bei gerbti vietinių bendruomenių teises ir poreikius. Dabartiniame pasaulyje kuo daugiau žmonių siekia gauti naujų žinių, aplankyti naujas vietas, o tai padaryti nėra sunku, kadangi visa reikalinga informacija yra lengvai prieinama. Daugelyje pasaulio vietų yra kultūrinio paveldo objektų, tokių kaip dvarai, kuriuos labai mėgsta lankyti patyrę keliautojai. Žinoma, keliaujant jau parengtu maršrutu yra patogiau, nes aišku kokio ilgio yra maršrutas, kiek laiko užims, ką pamatys ir sužinos keliautojas, o taip pat, kiek visa tai kainuos. Zarasų mieste ir rajone yra darnaus kultūrinio turizmo objektų, bet nėra sukurtas maršruto, įtraukiant dvarų paveldą. Rengiamas maršrutas yra vadinamas darniu ir kultūriniu, nes apjungia kultūros paveldą, turizmą ir bendruomenę, sukurdamas naudą ir siekiantis paveldo išsaugojimo ir tvaraus turizmo plėtros. Keliautojams, pasirinkusiems šį maršrutą, siūloma atkreipti dėmesį į paveldo išsaugojimą, tvarų keliavimą, bendruomenių tradicijas ir gyvenimo būdą. Dalis rajono gyventojų ar lankytojų yra aplankę darnaus kultūrinio turizmo objektus, kurie nėra įtraukti į jau sukurtus maršrutus. Tuo pasireiškia šio darbo naujumas.

Dvarų kultūros paveldas, anot Valstybinės kultūros paveldo komisijos (2008) ir Gražulio (2009) yra mus pasiekusi vertinga ir reikšminga Lietuvos istorinės dvarų sistemos dalis (Gražulis, 2009). Lietuvos dvarų paveldas – vietos bendruomenių turtas, kuris labai praturtina atskirus Lietuvos regionus ir rajonus, pabrėžia jų charakterį ir savitumą, todėl savivaldos institucijos turėtų iš esmės pakeisti požiūrį į jų teritorijose esančius kultūros paveldo objektus. Daugelyje Europos valstybių savivaldos bendruomenės kultūros paveldą, esantį jų teritorijose, laiko labai reikšmingu turtu, o teisę juo disponuoti suvokia, kaip garbės ir prestižo dalyką.

Remiantis Dagiliūtės ir Bartkutės 2014 metais atliktu tyrimu, Lietuvoje respondentai darnųjį turizmą sieja su ekologijos idėjomis, turizmu gamtinėse, natūraliose aplinkose (kaimo turizmas, gamtos objektų lankymas). Tačiau respondentų rečiau pasirinktos ir pažymėtos turizmo formos (aktyvus, sveikatos, miestų, kurortų ir kurortinių teritorijų turizmas) taip pat gali turėti darniojo turizmo požymių ir būti jo išraiškos formomis. Zarasų rajone situacija dėl požiūrio į darnųjį kultūrinį

turizmą tokia pati, kaip ir visoje Lietuvoje ir yra mažai ar visai nėra parengtų ir siūlomų darnaus kultūrinio turizmo maršrutų.

Darnusis kultūrinis turizmas yra grindžiamas tvarumu. Šis turizmo tipas siekia sumažinti neigiamą poveikį aplinkai, išlaikyti gamtinius ir kultūrinius išteklius ilgalaikiu laikotarpiu ir skatinti aplinkos apsaugos priemones. Taip pat darnusis kultūrinis turizmas gerbia ir supranta vietinių bendruomenių kultūrinę paveldą, tradicijas ir gyvenimo būdą, neperžengdamas jų ribų ar netrikdydamas jų kasdienio gyvenimo. Verta paminėti, kad darnusis kultūrinis turizmas, įtraukiant dvarus turi teigiamą poveikį vietinėms bendruomenėms, skatinant ekonominį augimą, užimtumą, infrastruktūros plėtrą ir kultūrinį gyvenimą.

Darnaus turizmo vystymo prielaida yra tai, kad kultūros paveldas bei gamtos turtai turi būti globojami. Kultūra ir gamta kviečia turistus apsilankyti bei susipažinti su šalies nacionalinėmis vertybėmis, o darnus turizmas, savo ruožtu, gali pateikti paskatinimus bei priemones aplinkosaugai stiprinti, paskatinti ekonominės veiklos augimą bei pagerinti infrastruktūrą, nurodydamas kelias kitoms pramonės sritims bei pareikalaudamas darnių produktų.

Darbo tikslas: išanalizuoti darnaus kultūrinio turizmo maršruto, įtraukiant dvarų paveldą, kūrimo galimybes Zarasų rajone.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti turizmo ir darnaus kultūrinio turizmo sampratų analizę.
2. Sukurti darnaus kultūrinio turizmo maršrutą, įtraukiant dvarų paveldą Zarasų rajone.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Zarasų rajono kultūrinių išteklių analizė.
3. Duomenų rinkimas ir apibendrinimas.

Buvo analizuojama mokslinė literatūra tyrimo tema. Sudarant darnaus kultūrinio turizmo maršrutą, įtraukiant dvarus Zarasų rajone, buvo išanalizuoti rajono kultūriniai turizmo ištekliai, kuriuos būtų galima įvardinti kaip darnaus kultūrinio turizmo objektus ir sukurtas darnaus kultūrinio turizmo maršrutas.

Turizmo, darnaus turizmo ir dvaro sampratų analizės teoriniai aspektai

Pagal visuotinę Lietuvių kalbos enciklopediją turizmas (pranc. tourisme < tour – kelionė), viena aktyvaus poilsio rūšių – laisvalaikio kelionės (nuo vienos paros iki vienerių metų) iš įprastos gyvenamosios vietos poilsiniais, pažintiniais, pramoginiais, sveikatinimo, sporto, religiniais ir kitais tikslais. Efektyviausias žmonių rekreacinių poreikių tenkinimo būdas, stiprinantis sveikatą, gerinantis darbingumą, padedantis pažinti pasaulį, plėsti akiratį. Tuo tarpu Kvartalnovas (2002) teigia, kad turizmas – stambus ekonomikos sektorius. Pasak autoriaus, ekonomiškai išsivystę šalys pagrįstai yra suinteresuotos jo vystymu, nes pasaulinėje ekonomikoje turizmas jau seniai užima pirmaujančias pozicijas, konkuruodamas tik su naftos gavimo verslu, o turizmo industrija yra vienas iš labiausiai besivystančių ekonomikos sektorių. Witt ir Mountinho (1995) nuomone, turizmas – sudėtinga ekonominė - socialinė sistema. Norint ją suprasti, reikia pažvelgti, kokie faktoriai lėmė turizmo įsigalėjimą ir paplitimą šiuolaikiniame gyvenime bei ekonomikoje.

Lietuvos turizmo plėtros programoje 2014 - 2020 pateiktas toks turizmo apibrėžimas: „*Turizmas apima visas kelionių, ekskursijų rūšis, kai žmogus palieka savo nuolatinę gyvenamąją vietą ilgiau negu vieną parą ir trumpiau negu dvylika mėnesių, o kelionės tikslas nėra samdoma veikla. Kelionės tikslai gali būti labai įvairūs: pažintinės kultūrinės kelionės, atostogos kurorte ar gydymą sanatorijose, verslo konferencijų kelionės, giminių lankymas ir kt.*“ Turizmas apima tris pagrindinius komponentus, be kurių jis negalėtų egzistuoti: turistą, transportą ir lankomą vietovę (Baležentis ir Žuromskaitė, 2012).

Šiuolaikinis turizmas, žiūrint iš vienos pusės, gali pasirodyti gana jaunas reiškinys, tačiau tikrosios jo šaknys ateina iš gilios istorinės senovės. Saprunova (1997) teigia, kad kelionės yra XX a. fenomenas, atsiradęs dėka automobilių ir lėktuvų su reaktyviniais varikliais. Darnus kultūrinis turizmas reiškia paveldu grindžiamą turizmą, kuris remia patrauklų ir tvarų vystymąsi, ypač atokiose

ar kaimo vietovėse. Jis apima keturis darnaus vystymosi elementus: 1) ekonominį tvarumą; 2) kultūrinį tvarumą; 3) aplinkos tvarumą; 4) socialinį tvarumą (Brian Smith ir Matthias Ripp, 2020). Tikslas yra valdyti neigiamą poveikį ir galimą žalą ekonominiams, aplinkos ir socialiniams kelionės tikslo elementams, kartu siekiant darnaus vystymosi tikslų. Tačiau sparti plėtra ir masinis turizmas gali neigiamai paveikti vietos bendruomenių aplinką, energiją ir socialines bei ekonomines sąlygas. Siekiant užtikrinti tvarumą, kultūrinį turizmą reikia kruopščiai planuoti ir valdyti, atsižvelgiant į tokius veiksnius kaip civiliniai ir religiniai paminklai, festivaliai, turizmo skaitmeninimas, kultūros ir švietimo įstaigos. Be to, 3D įtraukiančių kultūros paveldo vizualizacijos pristatymų naudojimas gali pagerinti lankytojų suvokiamą patirtį ir materialiojo kultūros paveldo objektų vertę, taip prisidedant prie tvaraus paveldo turizmo plėtros.

Darnusis kultūrinis turizmas buvo išskirtas kaip viena iš Europos kultūros paveldo 2018 metų iniciatyvų. Europos kultūros 2018 metų paveldas suteikė beprecedentę galimybę atrasti naujas sąsajas tarp kultūros paveldo ir kultūrinio turizmo. To pasėkoje susiformavo nauja sąvoka „*darnusis kultūrinis turizmas*“. Darnusis kultūrinis turizmas – tai integruotas kultūros paveldo ir turizmo veiklos valdymas kartu su vietos bendruomene, sukuriantis socialinę, aplinkos ir ekonominę naudą visoms suinteresuotoms šalims, siekiant materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo ir darnaus turizmo plėtros (Sustainable cultural tourism, 2018).

Pažymėtina, kad darniojo turizmo koncepto atsiradimo pradžioje, jis buvo siejamas išskirtinai su neigiamų masinio turizmo sukeltų padarinių minimizavimu, integruojant ekonomijos principus į turizmo ekonomiką. Tačiau šiandien kalbama apie platesnius darnaus turizmo tikslus, kurie siejami su poreikiu didinti turistinių regionų gyvenimo kokybę, atsiliepti ir tenkinti tiek turistų, tiek vietos gyventojų poreikius, saugant ir didinant turizmo galimybes ateityje (JT PTO, 1995). Darnus turizmas gali būti išreikštas kaip regioninių ir vietos lankytinų vietų, kurios yra turizmo šaltinis, išsaugojimas ir palaikymas (Avcikurt, 2015). Darniam turizmui didelę įtaką daro aplinkos kokybė, gamtos ir kultūros paveldo apsauga, produktai ir ištekliai, kartu su kitomis vertybėmis, siekiant apsaugoti plėtra ir konkurencingumą (Angelkova ir kt., 2012). Pagal JTPTO, darnus turizmas gali būti apibrėžiamas kaip „turizmas, kuris visapusiškai atsižvelgia ir tenkina dabartinius ir būsimus poreikius ekonomikai, socialinei šaliai būklei ir aplinkai; skiria dėmesį lankytojų, pramonės, aplinkos ir priimančiosios bendruomenės poreikiams“ (JT PTO, 2005). Pagrindinis darnaus turizmo plėtros tikslas tampa ne tik siekis sumažinti neigiamą, bet ir optimizuoti teigiamą aplinkosauginių, sociokultūrinių ir ekonominių elementų poveikį (Hitchcock ir Willard, 2009; Wirtenberg et al., 2009; Ca’rdenas ir kt, 2015).

Mokslininkų, tiriančių darnaus turizmo plėtra, darbuose dažnai užsimenama ir nagrinėjama tema yra kaimo turizmo plėtra Lietuvoje. Kaimo turizmo plėtra skatina išsaugoti seną infrastruktūrą, unikalią kultūrą, išsaugo gamtos paveldo paminklus bei sukuria daugiau naujų darbo vietų. Lietuvos turizmo plėtra lemia ekonominės integracijos procesai ir tarptautinių santykių plėtra su pasauliu. Lietuva turi palankias galimybes plėtoti kaimo turizmą, tačiau tokia veikla yra neįvertinta (Snieška, Barkauskienė ir Barkauskas, 2014). Atsižvelgiant į neišnaudotas turizmo plėtros galimybes Lietuvoje galima teigti, kad Lietuvos turizmui yra dar daug kur tobulėti, taip pat reiktų labiau atkreipti dėmesį į turizmo plėtra suinteresuotus gyventojus.

Lietuvos dvarų paveldas yra esminė, itin reikšminga didžiausios apimties ir sudėties Lietuvos kaimui būdingo kultūros paveldo dalis. Dvaro sodyba – esminis mus pasiekęs dvaro paveldo fizinis, teritorinis funkcinis struktūros dėmuo – dvaro šeimininko gyvenvietė, atlikusi ir kitas dvaro centro funkcijas. Dvarų paveldo objektai, kompleksai ir vietovės turi būti išaiškinamos ir nustatomos remiantis archyviniais nuosavybės ir inventoriniais dokumentais bei moksliniais tyrimais. Dvarų paveldo apsauga, t. y. tausojamasis jo naudojimas ir saugojimas tvarkymas, yra kraštotvarkos proceso dalis, kurią kol kas itin sunkiai sekasi integruoti į valstybės strateginio planavimo sistemą. Šis dvarų paveldosaugos ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą procesas apima erdvinių architektūrinių sprendimų, taip pat ekonominei, ekologiškai politikai bei istoriniam kultūriniam kraštovaizdžiui palaikyti ir puoselėti (Gražulis, 2008).

Atsižvelgiant į darnaus turizmo sampratą, galima atkreipti dėmesį į tai, kad darnus turizmas, yra turizmo ir darnaus turizmo mišinys (Bac, 2015). Todėl, galima teigti, kad turizmo ir darnaus turizmo sąvokos yra labai glaudžiai susiję, tokiu būdu jos papildo viena kitą ir sukuria didesnę pridėtinę naudą

tokią, kaip ekonomikos augimas, socialinė gerovė, švietimo ir aplinkos apsaugos skatinimas. Jungtinių tautų pasaulio turizmo organizacija darnųjį turizmą apibrėžia, kaip dabarties ir praeities ekonominius, socialinės aplinkos veiksmus, kurių pagrindinis dėmesys yra nukreiptas į lankytojų poreikius, pramonę, aplinką ir vietinius gyventojus (JT PTO, 2015). Negalima pamiršti, kad dvarai yra neatsiejamas Lietuvos kultūros ir valstybingumo elementas. Istorinė dvarų sistema pasižymėjo ilgaamžiškumu, ilgalaikiu stabilumu, lankstumu, gebėjimu prisitaikyti prie pasikeitusių politinių, taip pat ūkinių-ekonominių, socialinių aplinkybių bei kultūrinių ir teisinių realiųjų, kuris metamas bėgant nyksta ir tradicijos išnyksta kartu su dvaro sodybomis. Pasaulinė turizmo organizacija darniojo turizmo sąvokoje labiausiai išskiria turistą ir vietinius gyventojus aplink kuriuos vyksta visi turizmo sektoriaus veiksniai. Darnusis turizmas turėtų būti laikomas adaptacijos pavyzdžiu, kuris yra vienas iš pagrindinių sąvokų vystymuisi, ir darniam vystymuisi (Gabdrakhmanov, Rubtzov, Baybakov, Somaeh & Nugaev, 2016). *Apibendrinant, galima teigti, kad darnaus turizmo sąvokos apima labai daug funkcinių sričių.*

Darnaus kultūrinio turizmo objektai ir maršruto kūrimas Zarasų rajone

Mukulių dvaras įkurtas XVIII a. pradžioje prie Avilio ežero kranto. Jis anksčiau priklausė Giedraičiams, paskui Kelpšams. 1872 m. dvarą įsigijo Pavelas Osipovičius Bobrovskis, žymus Rusijos karinis veikėjas, istorikas, senatorius ir pėstininkijos generolas. Dvaras turėjo 236 ha žemės. Su Mukulių dvaru yra susijusi ir kita garsi pavardė – šiame dvare gimė būsimasis generolas leitenantas baronas Piotras Nikolajevičius Vrangelis (1878–1928). Po Bobrovskių mirties Mukulių dvaras atiteko Gulbinskams, o iš jų apie 1923 m. dvarą nupirko daktaras Juozas Buzelis. Šiuo metu dvare nevykdoma jokia veikla, tad apžiūrėti jį galima tik iš išorės.

Stelmužės dvaras iškilo XVI a. Stelmužės dvarą valdė ne lietuviai: iš pradžių vokiečių baronai Berkenai, Fiolkerzamai, nuo XX a. pradžios – vokiečiai baronai Hanai, vėliau – Repšiai. Stelmužės dvaras apėmė 8000 ha plotą, valdė keletą aplinkinių dvarėlių. Šalia dvaro puikuoja Stelmužės bažnyčia su varpine. Netoliese yra Vergų bokštas nedidelis akmeninis pastatas, kurio paskirtis nėra aiški. Statinys yra restauruotas 1986 m. ir įtrauktas į Kultūros vertybių registrą. Tarp Stelmužės ežero kranto ir bažnyčios yra valstybės saugomas Stelmužės parkas, kuriame auga Stelmužės ažuolas. Šiomis dienomis dvaras yra prastos būklės, reikalauja restauracijos, tačiau pasižvalgyti po buvusią dvaro teritoriją tikrai verta.

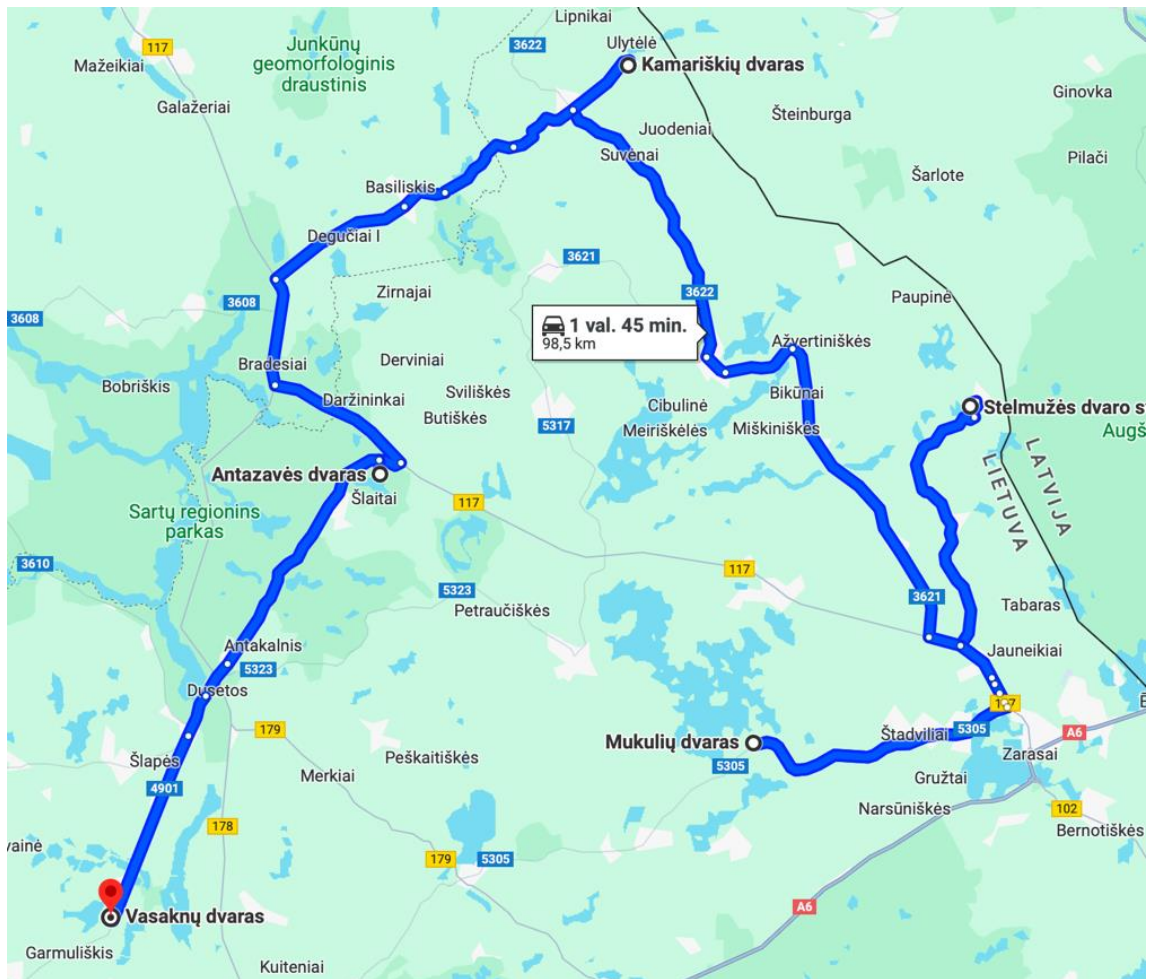
Kamariškių dvaras pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose buvo paminėta 1583 metais, kaip Suvieko dvaro palivarkas, priklausęs ponui Martynui Komorovskiui ir jo žmonai Beatai Kmitaitei, kurios giminės turtą, kaip kraitį ponas įgijo po vestuvių. Tikėtina, kad jis ir buvo Kamariškių dvaro kūrėjas, suteikęs dvarvietei vardą (Komoryszki). Pokariu dvarvietė buvo apiplėšta ir suniokota, joje įsikūrė kolūkis, apgyvendinti naujakuriai. Išskyrus pastatų sienas, Kamariškėse nebeliko nieko, kas primintų senuosius laikus. Sodybvietėje stūksojo apgriuvę rūmų pastatai, keli dvaro laikotarpio akmens mūro ūkiniai pastatai, pastebimi buvusio parko, sodų, tvenkinių fragmentai. 2019 metais Kamariškių dvarvietę įsigijo ir ėmė prikėlinėti socialinėmis inovacijomis garsėjanti VŠĮ „Inovatorių slėnio“ komanda. Laimėjus projektą ir gavus Islandijos, Norvegijos ir Lichtenšteino paramą, su rėmėjų, specialistų ir savanorių pagalba pavyko aptvarkyti ir padaryti prieinamą daugybe metų apleistą dvaro parką, išvalyti tvenkinius, teritorijas aplink pagrindinius dvaro statinius, sutvarkyti ir apsaugoti dvaro fligelius.

Dvaro sode buvo aptiktas raudonojoje knygoje įrašytas Niūriaspalvis Auksavabalis, Raudonpilvės kūmutės, Skiauterėtieji tritonai, todėl dalis dvaro sodo, sąmoningai palikta nevalyta, su medžiais krituoliais, taip išsaugant nykstančių rūšių buveines.

Antazavės dvaras įkurtas XVIII amžiaus pabaigoje vokiečių kilmės grafų Pliaterių iniciatyva. Trijų aukštų neoklasicistinio stiliaus baltus dvaro rūmus anuomet puošė Pliaterių herbas. Šalia dvaro iš akmenų buvo sumūrytas svirnas, tvartai, rūšys ir kiti ūkiniai pastatai. Zalvės ežero prieškalnėje buvo pasodintas trijų terasų parkas. Kiek vėliau kraštotyriminės Stanislavos Kirailytės iniciatyva dvaro rūmų antrame aukšte buvo įkurtas muziejus, kuriame eksponuota archyvinė ir memuarinė medžiaga apie Antazavės krašto, dvaro, bažnyčios ir parapijos istoriją, surinkta išsami medžiaga apie

grafus Pliaterius, jų dinastiją ir įžymius kraštiečius. Šiuo metu dvare įkurtas tradicinių Zarasų krašto amatų centras, kuriame įrengtos medžio drožybos, audimo, ir keramikos dirbtuvės, vyksta amatininkų parodos ir užsiėmimai.

Vasaknų dvaras – buvęs dvaras, kurį 1505 m. įsigijo ir įkūrė LDK Trakų kaštelionas Jonas Radvila I. Vėliau dvarą valdė Lietuvos žemių maršalka Jonas Radvila su broliu Mikalojumi Radvila Juodoju. 1719 m. Vasaknų dvarą perėmė valdyti grafai Pliateriai, o 1828 m. grafas Jonas-Mykolas Tiškevičius. Šalia dvaro buvo parkas su 5 tvenkiniais ir pasivaikščiojimo alėjomis, kuris 1958 m. paskelbtas valstybės saugomu, o 1986 m. priskirtas prie vietinės reikšmės gamtos paminklų. Dabar dvarui priklausantis svirnas, įtrauktas į kultūros paveldo objektų sąrašą, yra atstatytas, jame įrengtas viešbutis. Buvusiame tarnų name veikia alaus bravoras. Taip pat prie tautiniam paveldui priklausančių objektų sąrašo priskirtas senas pečius, kuriame gaminamas maistas.

1 pav. Darnaus kultūrinio turizmo maršrutas, įtraukiant dvarus Zarasų rajone

Nemaža dalis Zarasų krašto gyventojų ar svečių yra buvę vienoje ar kitoje iš šių vietų, tačiau turbūt niekada nesusimastė, kad tai gali būti darniojo kultūrinio turizmo objektai. Viso maršruto metu aplankomos penkios skirtingos vietos. Maršruto ilgis apie 98,5 kilometrų, o tokį atstumą galima įveikti automobiliu per 2 valandas. Keliaujant savarankiškai ir prie kiekvieno objekto pabūnant apie 10 minučių, visa kelionė užtruktų apie 3 valandas. Keliaujant su gidu, kuris papasakotų apie turizmo objektus, kelionės trukmė būtų apie 3 – 4 valandas. Taip pat šiuo maršrutu būtų įdomu keliauti ir su dviračiais, kadangi atsiveria Zarasų krašto gamtos grožis. Žinoma, tokio tipo kelionėse geriausia yra samdyti gidą, kadangi jis gali pateikti žymiai daugiau informacijos, negu individualiai atvykstant į vietą ir sužinant informaciją iš lankytinos vietos stendų.

Išvados

1. Atlikus turizmo, darnaus turizmo ir dvaro sampratų analizės, buvo išsiaiškinta, jog turizmas tai – viena aktyvaus poilsio rūšių – laisvalaikio kelionės (nuo vienos paros iki vienerių metų) iš įprastos gyvenamosios vietos poilsiniais, pažintiniais, pramoginiais, sveikatinimo, sporto, religiniais ir kitais tikslais. Darnus kultūrinio turizmo sąvoka – turizmo tipas, kuris orientuojasi į darnų ir atsakingą kultūrinį pažinimą, siekiant išsaugoti kultūrinius išteklius bei gerbti vietinių bendruomenių teises ir poreikius. Dvaras – esminis mus pasiekęs dvaro paveldo fizinis, teritorinis funkcinis struktūros dėmuo – dvaro šeiminingo gyvenvietė, atlikusi ir kitas dvaro centro funkcijas.
2. Sukurtas darnaus kultūrinio turizmo maršrutas, įtraukiant dvarus Zarasų rajone apima Mukulių dvarą, Stelmužės dvarą ir teritoriją, Kamariškių dvarą, Antazavės dvarą bei Vasaknų dvarą. Bendras maršruto ilgis – šiek tiek daugiau nei 98,5 kilometro.

Literatūros sąrašas

1. Angelkova, T., Koteski, C., Jakjovlev, Z., Litreva, E. (2012). Sustainability and Competitiveness of Tourism. *Social and Behavioral Sciences* 44. P. 221-227. DOI:10.1016/j.sbspro.2012.05.023 Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/228075729_Sustainability_and_Competitiveness_of_Tourism
2. Antazavės dvaras. Prieiga per internetą: <https://www.visitzarasai.lt/lt/lankytinos-vietos/top-lankomiausi-turizmo-objektai-zarasu-rajone/antazaves-dvarviete>
3. Avcıkurt, 2015. *Sociology of Tourism – Tourist Local People Interaction*. Ankara:
4. Bac, D. P. (2015). The emergence of sustainable tourism – a literature review. *Quaestus Multidisciplinary research journal*. Prieiga per internetą: <https://www.quaestus.ro/wp-content/uploads/2012/03/bac4.pdf>
5. Baležentis, A., Žuromskaitė B. (2012). *Turizmo vadyba*. Vilnius: UAB „Vitae Litera“, ISBN 978-9955-19-467-5.
6. Ca’rdenas, D. A., Byrd, E. T., Duffy, L. N. (2015). An exploratory study of community awareness of impacts and agreement to sustainable tourism development principles. *Tourism and Hospitality Research* 15(4). DOI:10.1177/1467358415580359 Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/275227191_An_exploratory_study_of_community_awareness_of_impacts_and_agreement_to_sustainable_tourism_development_principles
7. Dagiliūtė, R., Bartkutė, Ž. (2014). Kas yra darnus turizmas? Žinių ir nuostatų tyrimas. *Žmogaus ir gamtos sauga 2014 – 3 dalis*, ASU, ISSN 1822-1823. Prieiga internete: https://zua.vdu.lt/wp-content/uploads/2019/02/125_Dagil.pdf
8. Darnus kultūrinis turizmas. Prieiga per internetą: <https://culture.ec.europa.eu/lt/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainable-cultural-tourism>
9. Gabdrakhmanov, N. K., Rubtzov, V. A., Baybakov, E. E., Somaeh, H. S., & Nugaev, F. S. (2016). Tourism and sustainable development. *Academy of Strategic Management Journal, Volume 15*. Prieigaper internetą: <https://publications.hse.ru/pubs/share/direct/227016391.pdf>
10. Gražulis (2009). Pranešimas „Lietuvos dvarų paveldo apsaugos, atgaivinimo ir integravimo į šiuolaikinės visuomenės gyvenimą problemos“. Plungės seminaras „Dvarų paveldas Lietuvoje ir Lenkijoje. Visuomenės vaidmuo: problemos ir iššūkiai“. Prieiga per internetą: https://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1
11. Hitchcock D. E., ir Willard M. L. (2009) *The Business Guide to Sustainability: Practical Strategies and Tools for Organizations*. Earthscan, 292 psl.
12. Jungtinių tautų pasaulio turizmo organizacija (UNWTO), 1995). Prieiga per internetą: <https://www.unwto.org/>.
13. Kamariškių dvaras. Prieiga per internetą: <https://www.visitzarasai.lt/lt/lankytinos-vietos/kulturos-paveldo-objektai/kamariskiu-dvaras>
14. Mountinho, L. (1995). *Tourism marketing and management handbook*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/31373577/Tourism_marketing_and_management_handbook
15. Saprunova (1997). *Tourism: evolution, structure, marketing*. Prieiga per internetą: <https://buklib.net/books/22027/>

16. Smith, B., ir Ripp, M. (2020). Guidelines for sustainable cultural tourism. *Organization of world heritage cities*. Prieiga internete: <https://www.historic-towns.org/wp-content/uploads/2020/07/Guidelines-for-Sustainable-Cultural-Tourism-2020-1.pdf>
17. Snieška, V. Barkauskienė, K. ir Barkauskas, V. (2014). The Impact of Economic Factors on the Development of Rural Tourism: Lithuanian Case. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 156, P. 280-285*. Prieiga per internetą: The Impact of Economic Factors on the Development of Rural Tourism: Lithuanian Case. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814060091>
18. Stelmužės dvaras. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Stelmu%C5%BE%C4%97s_dvaras
19. Sustainable cultural tourism. (2018). Prieiga per internetą: https://www.culturaltourism-network.eu/uploads/5/0/6/0/50604825/sustainable_cultural_tourism_guidelines.pdf
20. Turizmas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/turizmas/>
21. Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2009 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.366212?jfwid=pyjr3nhqg>
22. Vasaknų dvaras. Prieiga per internetą: <https://www.visitzarasai.lt/lt/maitinimas/maitinimas-zarasu-rajone/vasaknu-dvaras->
23. Wirtenberg J., Kelley, L. M., Lipsky, D., Russell, W. G. (2009). The Sustainable Enterprise Fieldbook. Prieiga per internetą: <https://www.truevaluemetrics.org/DBpdfs/Thinkers/Bill-Russell/The-Sustainable-Enterprise-Fieldbook-draft.pdf>

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF A SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM ROUTE INCLUDING THE HERITAGE OF MANOR HOUSES IN ZARASAI DISTRICT

Natalija Sapožnikova, Ramutė Narkūnienė

*Utena University of Applied Sciences, Faculty of Business and Technology
Maironio str. 18, Utena*

Summary

The author analyses the possibilities of creating a sustainable cultural tourism route in Zarasai district, including the heritage of manor houses. The aim of the study is to analyse the possibilities of creating a sustainable cultural tourism route in Zarasai district, including the heritage of manors. The objectives of the study are to analyse the concepts of tourism, sustainable cultural tourism and manor houses and to develop a sustainable cultural tourism route including the heritage of manor houses in Zarasai district. The article reviews the concepts of tourism and sustainable cultural tourism identified by various scientists and researchers, presents the objects of sustainable cultural tourism in Zarasai district and the newly developed sustainable cultural tourism route including the heritage of manor houses in Zarasai district. Sustainable cultural tourism is the integrated management of cultural heritage and tourism activities together with the local community, creating social, environmental and economic benefits for all interested parties, in order to preserve tangible and intangible cultural heritage and develop sustainable tourism (Sustainable cultural tourism, 2018). Sustainable cultural tourism has emerged as a response to the negative impacts of traditional mass tourism on the environment, cultural heritage and local people. This new type of tourism focuses on sustainable and responsible cultural exploration, with the aim of preserving cultural resources and respecting the rights and needs of local communities. In today's world, a large number of people are looking to acquire new knowledge and visit new places, which is not difficult to do as all the necessary information is readily available. In many parts of the world, heritage sites such as mansions are popular with experienced travellers. Zarasai town and district have a number of sustainable cultural tourism sites, but there is no established itinerary that includes the heritage of manor houses. Some of the residents or visitors to the district have visited sustainable cultural tourism sites that are not included in the already developed itineraries. The planned route is called sustainable and cultural because it combines cultural heritage, tourism and community, creating benefits and aiming for heritage preservation and sustainable tourism development. Travelers who choose this route are advised to pay attention to heritage preservation, sustainable travel, community traditions and lifestyle. It is concluded that the analysis of the concepts of tourism, sustainable tourism and manor houses has shown that tourism is one of the types of active recreation - leisure travel (from one day to one year) from the usual place of residence for recreational, cognitive, entertainment, health, sports, religious and other purposes. Sustainable cultural

tourism is a type of tourism that focuses on sustainable and responsible cultural exploration with the aim of preserving cultural resources and respecting the rights and needs of local communities. The manor house is a fundamental physical, territorial and functional part of the manorial heritage that has come down to us - the residence of the manor owner, which also fulfilled the other functions of the manor centre. The developed sustainable cultural tourism route, which includes manors in Zarasai district, includes Mukuži Manor, Stelmužė Manor and its territory, Kamariškės Manor, Antazavė Manor and Vasaknai Manor. The total length of the route is just over 98.5 kilometres.

Keywords: tourism, sustainable cultural tourism, route, manor house, Zarasai district.